

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Lausunto 29.9.2022

Kuuleminen 30.9.2022

VN/26075/2022

29.9.2022

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtion talousarvioesityksestä (2023), HE 154 2022 vp.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane) kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2023. Tane edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa, joten lausunto keskittyy sukupuolten tasa-arvoon liittyviin näkökulmiin.

Sukupuolten tasa-arvo läpileikkaa suomalaista yhteiskuntaa. Valtiovarainministeriön budjetin laatimismääräys edellyttää, että pääluokkaperusteluihin tulee sisällyttää yhteenvetotarkastelua sukupuolivaikutuksiltaan merkittävistä asioista. Tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota sukupuolten välisen tasa-arvon vaikuttavuustavoitteisiin hallinnonaloilla ja niihin menoihin, joilla voi olla vaikutusta tasa-arvon toteutumiseen. Hallitusohjelmassa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa sitoudutaan sukupuolitietoisien budjetoinnin kehittämiseen.

Tane toteaa, että kaikki ministeriöt ovat VM:n ohjeiden mukaisesti sisällyttäneet vuoden 2023 talousarvioesityksen pääluokkaperustelujen yleisosaan erikseen otsikoidun kappaleen, jossa on tarkasteltu sukupuolten tasa-arvoa suhteessa määrärahojen jakautumiseen hallinnonalalla. Tämä on tärkeää, vaikka tarkastelujen laajuus vaihtelee. Toisaalta Tane huomauttaa, että valtiovarainministeriön ohjeet mahdollistaisivat ministeriöille hallinnonalan koko budjetin laatimisen sukupuolitietoisesti sen sijaan, että vain tietty osa toiminnasta nähdään koskettavan tasa-arvoa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että **sukupuolitietoista budjetointia osana talousarvioesityksiä tulisikin kehittää aktiivisesti.**

Perusteellinen sukupuolitietoinen budjetointi vaatisi myös tasa-arvotavoitteiden toteutusta seuraavien indikaattorien asettamista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja sen vaikutukset resurssitarpeisiin

Suomen työmarkkinoilla tapahtuu kaikkien aikojen suurin liikkeen luovutus, kun kunta-alan sosiaali- ja terveysalan ja pelastustoimen henkilöstö ja osa kuntien tukihenkilöstöstä siirtyy hyvinvointialueiden palvelukseen 1.1.2023. Lisäksi kuntien opetustoimesta siirtyvät opiskeluhoollon kuraattorit ja psykologit. Muutoksessa sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyy 21 hyvinvointialueelle. Muutos vaikuttaa suuresti myös kuntien toimintaan ja talouteen, kun niiden tehtävät kaventuvat ja henkilöstömäärä puolittuu. Hyvinvointialueiden rahoitus perustuu aluksi pääosin valtion rahoitukseen.

Hyvinvointialueille siirtyy noin 215 000 viranhaltijaa ja työntekijää yli kolmestasadasta kunnasta ja kuntayhtymästä. Näistä naisia on noin 84 prosenttia, joten muutos kohdistuu erityisesti naisiin. Sosiaali- ja terveysala ja pelastusala ovat voimakkaasti eriytyneet sukupuolen mukaan. Tällä on vaikutuksia muutoksen toimeenpanoon ja rahoitukseen koskien henkilöstöpoliittista suunnittelua ja tarjottavia palveluja.

Hyvinvointialueita sitoo tasa-arvolain tasa-arvosuunnitelman ja palkkakartoituksen laatimisvelvoite. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää selvitys työpaikan tasa-arvotilanteesta ja koko henkilöstöä koskeva palkkakartoitus. Hyvinvointialueita sitoo myös viranomaisten velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa myös palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa.

Henkilöstöllä on oikeus syrjimättömään palkkaan ja työnantajan tulee toteuttaa samapalkkaisuusperiaate eli samasta ja samanarvoisesta työstä tulee maksaa samaa palkkaa. Uusille hyvinvointialueille siirtyvän henkilöstön samasta ja saman vaatavuustason työstä maksettavan palkan taso vaihtelee, kun jokaisessa kunnassa ja kuntayhtymässä on oma palkkausjärjestelmänsä. Hyvinvointialueelle siirtymisen jälkeen palkat on harmonisoitava eli saatettava samoissa ja samanarvoisissa töissä samalle tasolle kohtuullisessa ajassa. **Hyvinvointialueiden palkkaharmonisaation toteuttamiseen tulee taata budjetissa riittävä rahoitus.**

Koronakriisin pitkittyminen ja työvoiman saatavuus ja riittävyys ovat isoja haasteita siirtyvän henkilöstön tasa-arvon ja työhyvinvoinnin kannalta. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden varmistamiseksi ehdotetaan budjetissa useita eri toimia. Koska henkilöstö on naisvaltainen, toimenpiteillä on vaikutuksia erityisesti naisiin. **Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöistä on suuri pula, ja henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden ratkaisemiseksi tarvitaan lisäpanostusta myös palkkoihin. Lisäksi lisäpanostukset tulee kohdistaa erityisesti henkilöstön olosuhteiden kehittämiseen ja hyvän työn edellytysten rakentamiseen sekä osaamisen kehittämiseen ja varmistamiseen.**

Tasa-arvoiset palvelut

Sote-uudistuksen yhtenä lähtökohtana on, että hyvinvointialueilla on kuntia paremmat mahdollisuudet turvata yhdenvertaiset palvelut ja toiminnan tehokkuus. Hyvinvointialueet muodostavat kuitenkin väestöpohjaltaan, ikärakenteeltaan ja tarpeiltaan heterogeenisen joukon. Myös sukupuolten (ml. sukupuolivähemmistöt) palvelun tarpeet ovat erilaiset. Valtion rahoituksen tarkoituksena on varmistaa, että kaikilla hyvinvointialueilla on olosuhteiden ja alueiden asukkaiden palvelutarpeiden eroista huolimatta edellytykset, muun muassa riittävä rahoitus, toteuttaa lakisääteiset tehtävänsä. Suurimmat haasteet liittyvät perustason palveluiden vahvistamiseen, ennalta ehkäisevään työhön ja kuntoutukseen.

Sukupuolten tasa-arvon huomioiminen on tarpeen sote-palvelujen tuottamisessa ja palvelujen käytössä. Sosioekonomisten tekijöiden vaikutus palvelujen käyttöön on miehillä suurempi kuin naisilla. Sukupuolivähemmistöjen palvelutarpeiden huomioimisessa on suuret haasteet. Sukupuolinäkökulma palvelujen tuottamisessa toisi säästöä ja lisäisi hyvinvointia varsinkin pidemmällä aikavälillä. Tane painottaa tarvetta esimerkiksi turvata eroperheiden tukipalvelujen valtakunnallinen saatavuus. Lisäksi hyvinvointialueille tulisi taata mahdollisuus **erillisrahoituksen turvin kehittää uusia pysyviä toimia, joiden avulla edistetään erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten ihmiskaupan ja lähisuhdeväkivallan uhrien, pääsyä tarvitsemiensa palvelujen piiriin.**

Perhevapaaudistus ja sen vaikutukset resurssitarpeisiin

Perhevapaaudistus tuli voimaan 1.8.2022. Perhevapaaudistuksen tavoitteena on edistää hoivavastuun ja perhevapaiden jakautumista vanhempien kesken. Tasaisempi jako tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että isät käyttäisivät oikeuttaan perhevapaisiin nykyistä enemmän. Perhevapaaudistus ei välttämättä muuta perheiden perinteistä työnjakoa toivotulla tavalla. Jollei vanhempainvapaita käyttävien isien joukko laajene, uudistuksen tavoite hoivavastuun tasa-arvoisemmasta jakamisesta jää toteutumatta. **Siksi uudistuksen toimeenpanoon on lisättävä resursseja vuoden 2023 budjetissa.**

Sukupuolistunut väkivalta

Sukupuolistunut väkivalta on valtava ongelma Suomessa niin yksilön kuin yhteiskunnan näkökulmasta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on vuosikymmeniä peräänkuuluttanut pitkäjänteistä ja riittävää väkivallan vastaisen työn resursointia.

Kuluneella hallituskaudella on tehty tärkeitä toimenpiteitä naisiin kohdistuvan väkivallan ja sukupuolistuneen väkivallan kitkemiseksi. Näitä ovat esimerkiksi naisiin kohdistuvan

väkivallan raportoinnin tehtävän perustaminen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon sekä toimenpideohjelmat, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma ja ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. **Tane korostaa, että ohjelmien toimeenpano ja seuranta edellyttävät jatkossakin riittäviä resursseja.**

Hallitus esittää turvakotitoiminnan rahoitukseen 24,55 milj. euroa vuodelle 2023. Summa on sama kuin vuonna 2022. On kuitenkin huomioitava kustannusten vuosittainen merkittävä nousu.

Suomen ratifioima Istanbulin sopimus velvoittaa valtioita ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimiin väkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi sekä turvaamaan tukipalvelut väkivaltaa kokeneille. Kuluvana hallituskautena turvakotipaikkojen määrää on kasvatettu, mutta ei kuitenkaan siinä määrin, kuin on tarvetta. Vuonna 2021 Suomessa toimi yhteensä 29 turvakotia, joissa oli 211 turvakotipaikkaa. Vuonna 2022 Suomessa on yhteensä 29 turvakotia ja niissä yhteensä 228 perhepaikkaa. Paikkoja on arvioitu tarvittavan huomattavasti nykyistä enemmän. Suomi ei edelleenkään täytä Istanbulin sopimuksen mukaista riittävää turvakotipaikkojen määrää. Turvakotipalveluiden järjestämisestä vastaa THL. (THL: työpaperi 44/2020; THL: Tilastoraportti 20/2022.)

Tane esittää vähintään 2 milj. lisäämistä turvakotitoiminnan rahoitukseen vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja rahoituksen suunnitelmallista lisäämistä jatkossa vuosittain riittävien turvakotipaikkojen turvaamiseksi ja Istanbulin sopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi.

Turvakotien saavutettavuutta on lisättävä ja maantieteellistä sijoittumista tulee seurata, jotta turvakoteihin on mahdollista hakeutua ympäri Suomea ilman, että esimerkiksi lasten koulunkäynti tai aikuisen työssäkäynti estyy pitkien etäisyyksien vuoksi.

Lisäksi Tane kiinnittää huomiota siihen, että talousarvioesityksessä ehdotetaan rikos- ja eräiden riita-asioiden sovitteluun 7,1 milj. euroa.

Sovittelujärjestelmä on luotu lievien rikosten sovitteluun. Tästä huolimatta sovittelua käytetään Suomessa lähisuhdeväkivaltarikoksissa, ja lähisuhdeväkivallan sovittelu onkin lisääntynyt huomattavasti viime vuosina.

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyy vakavia riskejä väkivallan kohteeksi joutuneiden henkilöiden kannalta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo että, lähisuhdeväkivalta tulisi rajata lainsäädännöllä rikosasioiden sovittelun ulkopuolelle. Sen sijaan sekä väkivaltaa kokevien, että väkivallan tekijöiden tukipalveluihin pääsyä tulisi edistää ja varata riittävät resurssit.

Tasa-arvotyön resurssit

Pitkäjänteinen ja laadukas tasa-arvotyö edellyttää riittäviä resursseja. Resursseja on myös lisättävä tarvittaessa. Tällä hallituskaudella on muun muassa laadittu eduskunnan edellyttämä **hallituksen tasa-arvoselonteko**, jossa katsotaan tasa-arvokehitystä ja – tavoitteita yli hallituskausien.

Tasa-arvolain velvoitteiden toteutumisen ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta on tärkeää, **että tasa-arvovaltuutetulla** valvovana viranomaisena on tehtäviensä hoitamiseen riittävät resurssit.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on mietinnössään tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022 (TyVM 8/2022 vp) todennut, että tasa-arvovaltuutetun tehtävien ja käytettävissä olevien resurssien välillä on selvä kuilu. Kuten valiokunta toteaa, resurssitarvetta lisää oikeussuojan tehostamiseksi suunniteltu itsenäisen kanneoikeuden antaminen valtuutetulle. Resurssien turvaaminen tasa-arvovaltuutetulle on välttämätöntä tasa-arvolain velvoitteiden ja kansalaisten oikeusturvan toteutumisen sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta yhtyy valiokunnan esiin nostamaan huoleen valtuutetun resursseista. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta esittää tasa-arvovaltuutetun resurssien nostamista vuonna 2023 140 000 euroa käsittäen yhden esittelijän viran ja lisäresursseja viestinnän tehostamiseen. On lisäksi huomioitava, että tulossa oleva tasa-arvolain uudistus koskien tasa-arvosuunnitteluelvoitteen laajentamista varhaiskasvatukseen laajentaa tasa-arvovaltuutetun valvonta- ja neuvonantotehtäviä koskemaan myös varhaiskasvatusta. Pelkästään tämän on arvioitu lisäävän tasa-arvovaltuutetun toimiston resurssien tarvetta 0,5 henkilötyövuodella.

Tane esittää, että vuoden 2023 talousarviossa lisätään tasa-arvovaltuutetun resursseja 1 ½ henkilötyövuoden verran ja lisäksi 60 000 euroa toimintamäärärahoihin.

Tane nostaa esiin myös tasa-arvoasiain neuvottelukunnan merkittävän työn edistää sukupuolten tasa-arvoa laajan päätöksentekijöiden, viranhaltijoiden, tutkijoiden ja kansalaisjärjestöjen verkoston tuella.

Tanen tehtävä tasa-arvon seuraamiseksi ja edistämiseksi yhteiskunnassa edellyttää tasa-arvotyön laajojen teemojen asiaosaamisen lisäksi vahvaa viestintäosaamista. Viestinnällä on merkittävä rooli Tanen työssä, sillä neuvottelukunnan tehtävänä on tavoittaa poikkeuksellisen moninainen toimijoiden verkosto tasa-arvon edistämiseksi.

Itsenäisenä toimielimenä Tanen edellytetään tuottavan viestintänsä itsenäisesti.

Neuvottelukunnalle ei kuitenkaan ole osoitettu viestintään painottuvaa virkaa, eikä

ulkopuolelta ostettu viestintä vastaa tehokkaasti Tanen tarpeisiin sukupuolitietoisesta, tutkittuun tasa-arvotietoon pohjautuvasta viestinnästä.

Tane esittää vuoden 2023 talousarvioon neuvottelukunnan resurssien lisäämistä 1 henkilötyövuoden verran viestintäasiantuntijan viran perustamiseksi tasa-arvoasiain neuvottelukunnan sihteeristöön.

Jirka Hakala
Puheenjohtaja
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

Hannele Varsa
Pääsihteeri
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta